

De vermaledijde Grietje Jans

Colofon

ISBN: 978 94 6365 794 5

1e druk 2025

© 2025, Jan Folkert Bouman

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

De vermaledijde Grietje Jans

(historische roman)

Een ongeletterde vrouw uit de achttiende eeuw
Haar perspectief en niet dat van de mannen die over haar oordeelden

Jan Folkert Bouman

Een verhaal over het leven van een vrouw in de achttiende eeuw,
gebaseerd op personen die werkelijk bestonden en op
gebeurtenissen die zij meemaakten.

Inhoud

Voorwoord	7
Deel 1 Nieuw begin	11
Deel 2 Liefde	36
Deel 3 Gezin	57
Deel 4 Rampspoed	91
Deel 5 Vuur	132
Deel 6 Vonnis	164
Deel 7 Nasleep	195
Deel 8 Eindspel	226
Bijlage 1 Personages	275
Bijlage 2 Geraadpleegde bronnen	281
Bijlage 3 Transcripties van bronteksten	286

Voorwoord

Driehonderd jaar geleden werd in de kerkboeken van Weiwerd, een dorp in de buurt van Delfzijl, een vrouw beschreven die niet deugde. Althans, zo schreven de mannen van de kerkenraad over haar. Deze vrouw, Grietje Jans, had een eigen mening en maakte ruzie met dorpsbewoners. Ze gedroeg zich schandalig en ging tegen de beschikkingen van de kerkenraad in. Ook uitte ze beschuldigingen naar anderen over echtbreuk en overspel. Ze werd voor straf geweerd van het Heilig Avondmaal. Hiermee zette ze haar eigen veiligheid en gezondheid op het spel, want in het dorp was de sociale controle groot. De kerk en de lokale gemeenschap waren voor arme mensen de enige sociale vangnetten bij rampspoed en ziekte. Grietje Jans was eerder opgevallen, zoals blijkt uit een publicatie over Weiwerd van historicus Paul Stuit uit 2015. Zie bijlage geraadpleegde bronnen. Hij wijdde enkele regels aan deze vrouw en concludeerde uit de kerkenraadsverslagen dat zij ‘geen gemakkelijk persoon is geweest’.

Wat was er aan de hand? Was dit echt een slechte vrouw? Was ze echt onhandelbaar, onredelijk en wispelturig, zoals de mannen van de kerkenraad schreven?

De vermaledijde Grietje Jans is een historische roman, gebaseerd op personen die werkelijk bestaan hebben en op gebeurtenissen die gedocumenteerd zijn in kerkboeken en andere bronnen. De personen zijn met hun werkelijke namen aangeduid. Enkele personen zijn verzonnen om samenhang van de gebeurtenissen te creëren. Dat geldt ook voor de relaties tussen enkele personen. Veruit de meeste feitelijke gegevens uit dit boek, zoals data van geboortes, huwelijken en overlijdens, zijn echter gebaseerd op gedocumenteerde feiten. Hetzelfde geldt voor incidenten beschreven in kerkboeken en belangrijke historische gebeurtenissen. De woorden, gedachten en gevoelens die verder gaan dan de droge feiten, zijn echter ontsproten aan de verbeelding van de schrijver.

Enkele goed gedocumenteerde historische gebeurtenissen zijn verwerkt in het verhaal van *De vermaledijde Grietje Jans*, zoals de aanstelling van de Zweedse zeevaarder Thomas Van Seeratt door de Staten van Groningen, de overstromingsramp van kerst 1717, de geboorte van de Prins van Oranje en latere Stadhouders Willem V in 1748, de opstand tegen de regenten in 1748 en de verschijning van de komeet van Halley in 1759.

Achter de in de achttiende eeuw geschreven woorden liggen zee- en van overwegingen, motieven en emoties die nooit opgetekend zijn. Als er al emoties doorklinken, dan zijn het die van de mannen die schreven en niet die van Grietje Jans. Misschien waren zij kwaad, vanwege de brutaliteit van deze ongeletterde vrouw. Of bang, vanwege de zondige gedachten die haar schoonheid in hen opriep. Gegevens over motieven en emoties van Grietje Jans blijven afwezig in de archieven. Misschien was de toorn van die mannen wel volkomen terecht. We weten het niet. Wat we wel weten, is dat Grietje Jans' eigen perspectief ontbreekt. Daarom heb ik dit boek geschreven.

Naast het ontbreken van het perspectief van de vrouw over wie in de achttiende eeuw geschreven werd, is er het vooroordeel dat ongeletterden dom en simpel van geest waren. Met enig gezond verstand weet men dat er onder de ongeletterden intelligente personen waren, die simpelweg niet de kans kregen om te leren lezen en schrijven. Ook dit element laat ik terugkomen in *De vermaledijde Grietje Jans*.

Het ontstaan van *De vermaledijde Grietje Jans* was een ontdekkingsreis, terug naar de achttiende eeuw. Dat was de tijd dat de Gouden Eeuw van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden voorbij was. Het verhaal speelde zich af in de Ommelanden van Groningen aan de kust van de Eemsmonding. Groningen was een van die Zeven Nederlanden, maar ver van Holland, waar het centrum van de macht zetelde. In die tijd waren cultuur, taal en godsdienst van de Ommelanden veel meer

verbonden met Oost-Friesland, het tegenwoordige Ostfriesland in de Duitse deelstaat Niedersachsen.

Het decor waar het verhaal van *De vermaledijde Grietje Jans* zich afspeelde, is in de twintigste eeuw verdwenen. De industrie van Delfzijl had ruimte nodig. Vanuit de gedachte van vooruitgang zijn de dorpen Weiwerd, Heveskes en Oterdum afgebroken. De wierde van Heveskes biedt nu gedeeltelijk plaats aan industrie, maar het oude kerkje staat er nog. Dat is gespaard vanwege de cultuurhistorische waarde. Op de plaats van Weiwerd is er nooit industrie gekomen. Op de wierde is het cirkelpatroon van de paden bewaard gebleven en de ruimte wordt voornamelijk gevuld door grasland, bomen en struiken. In het midden van Weiwerd, waar eens de kerk stond, zijn enkele graven bewaard gebleven. In het verhaal van *De vermaledijde Grietje Jans* had Grietje enkele keren een visioen van de verwoeste dorpen, met enkel het torentje van Heveskes aan de horizon.

Tenslotte wil ik mijn lieve vrouw Grietje Houwink danken, die meegewerkt heeft aan de realisatie van dit boek, voor haar geduldig en uitvoerig correctiewerk.

Jan Folkert Bouman
Zeist, april 2025

Kaart van de provincie Groningen uit 1725, gemaakt door Frans Halma, Leeuwarden. Aan de monding van de Eems is havenstad Delfzijl te zien, met op korte afstand ten zuidoosten daarvan de dorpen Weiwerd, Heveskes en Oterdum. Zie omcirkeling.

Bron: Collectie Groninger Archieven, nummer NL-GnGRA_1536_5150.

Deel 1

Nieuw begin

Het was zomer in het jaar 1713. Een boerenwagen reed van Delfzijl naar het zuidoosten, langs de kust van de Eemsmonding. Twee geuren streden om de boventoon. Links de zilte lucht van de zee en rechts die van gemaaid gras op het land. Dit land en deze zee: soms zo genadeloos met elkaar in conflict, waarbij talloze mensen en dieren door de vloed meegesleurd werden. Ze lieten elkaar nu met rust. De wind was zacht zuidelijk en geur van gras nam de overhand. Het paard voor de wagen snoof en liet zijn hoofd zakken, terwijl het met rustige tred voort sjokte. Voorop zat een man met eeltige handen en een doorgroefd gezicht. Die handen toonden een leven lang zware arbeid, anders dan het gewone boerenwerk. Meer een dijkbouwer. Hij sprak het paard op sussende toon toe, met een Oost-Friese tongval. Achter op de boerenwagen zat een meid in het hooi. Beter gezegd: een jonge vrouw. Eenvoudig gekleed als een dienstmeid, maar met onberispelijk schone en gestreken kleding. Haar donkerblauwe geplooid blouse viel strak over de schouders en ging via de smalle taille met een zwarte ceintuur over op haar lange lichtblauwe rok die tot vlak boven de enkels viel. Ze staarde over grasland, waar boerenarbeiders en kinderen het gemaaid gras verzamelden en verwerkten tot schoven. De vrouw was met haar rug naar man en paard toe gekeerd. De schuin geknielde houding met armen strak onder haar boezem gaf haar iets nonchalants. Dit effect werd versterkt door het schudden van de wagen. Haar lichaam bewoog mee, zonder ook maar enig moment uit balans te raken. Bij elke beweging werden de contouren van haar lichaam geaccentueerd. Heupen

meanderden vanuit het getailleerde lijf naar de benen onder de dunne blauwe wol.

De jongeman aan de zijkant van het pad liet de wagen voorbijgaan. Er kon geen twijfel over bestaan waarmee hij bezig was. Hooiresten staken uit zijn haar en hemd en aan zijn rechterhand prijkte een vork met drie houten tanden. Hij liet een beleefd ‘moi’¹ horen, kijkend naar de man voorop die kortaf met ‘moin’² antwoordde. Nadat de achterwielen voorbij gekraakt waren, zag hij de jonge vrouw.

Hun blikken kruisten elkaar en bleven hangen in elkaars aanzicht. Zij vroeg zich direct af wat er anders was aan hem. Hij was mager, gespierd en had een gebruinde huid. Zijn hemd deed geen moeite om de huid van zijn borst te verbergen. Bezweet was hij en bruin gevlekt van resten aarde. Van zijn lijf ging een glinstering uit, alsof hij bestrooid was met goudpoeder. Het zweet, zijn kleur, de zon en haar gemoedstoestand deden de rest. Mooie jongen, dacht zij, maar die zijn er zo veel. Het zijn de ogen, besloot zij: ze kijken anders dan die van de onbehouwen vlegels die ik ken.

Ook hij bleef kijken naar de grote blauwgrijze ogen en naar haar lijf. Brutale ogen in een rond gezicht, omlijst met een blonde dansende vlecht. Geen moment wendde zij haar ogen af van zijn blik. Hij voelde verlegenheid in zich opkomen, maar kon niet ophouden met kijken. Een verleidelijke meermin uit de Eems? De manier waarop zij haar benen kruiste onder de blauwe rok, gaf hem de verbeelding van een visstaart. De ogen en de subtiële bewegingen van haar omlijnningen betoverden hem even. Toen de wagen een stip aan de horizon was, herpakte hij zichzelf. Bij hem kwam de gedachte op dat hij nog nooit zoiets moois had gezien. Het beeld liet hem niet los.

1 Moi: groet in het Gronings dialect.

2 Moin: groet in het Ostfriesisch (Oost-Fries) dialect.

Drie maanden eerder werd Jan van Hage uitgenodigd door Heer Egbert Rengers van Farmsum³ en commies Ficko Veltman van de Staten van Groningen. De bedoeling was dat Jan zou werken aan het onderhoud van de dijken, ten oosten van Delfzijl tot aan de Dollard. Veltman was door de Staten aangesteld om de dijkverbetering te coördineren. Jaren geleden werkte Jan van Hage ook aan de dijken van de Ommelanden. Toen sidderde iedereen nog na van de grote Sint-Maartensvloed van 1686. Maar de Staten en notabele heren verloren zich in discussies over de kosten, toen de zee zich lang relatief gedeisd hield. Traagheid was het gevolg.

Elk jaar dreigden najaars- en winterstormen echter weer grote stukken van de dijken tussen Delfzijl en Termuntenzijl weg te spoelen. De Heer van Farmsum, zijn pachters en landgebruikers werden in het bijzonder getroffen doordat hun landerijen bedreigd werden. Vee verdronk of stierf aan de daaropvolgende veepest. Dit betrof land en vee rond de dorpen Farmsum, Weiwerd en Heveskes tot aan het klooster van Oosterwierum. Een grotere ramp werd elke keer ternauwernood door Gods genade afgewend, omdat stormen gingen liggen. En dit jaar was het niet de eerste keer. Ook in 1703 en 1710 was het bar en boos. De keuterboertjes en arbeiders konden nauwelijks het hoofd boven water houden en leden honger. Er moest iets gebeuren, vond men.

Per koerier ontving Jan een geschreven bericht in zijn woonplaats Hage in Oost-Friesland. Het bericht moest door de schoolmeester van Hage worden voorgelezen, omdat Jan de kunst van het lezen niet machtig was. De strekking was dat hem gevraagd werd of hij als voorman een groep geharde dijkbouwers wilde samenstellen en zich met spoed wilde vervoegen bij de haven van Delfzijl. Dat was twee dagen gaans van Hage. Daarnaast

3 Egbert Rengers, Heer van Farmsum, Siddeburen, Ten Post, etc. Geboren 4 november 1687, overleden te Groningen 1 april 1745. Bewindhebber der Oost-Indische Compagnie, geëmmiteerde van de Raad der Ommelanden, overste schepper der Drie Delfzijlen, curator der Groninger Hoogeschool. Hij was de plaatselijke edelman en bezat veel land in de omgeving. Bron: <https://www.dbnl.org/>.

werd er iets gezegd over Jans bewezen geweldige kwaliteiten als dijkbouwer en voorman en dat hij rijkelijk beloond zou worden. Ook werd de deplorabele toestand van de dijken in de omgeving geschetst, waardoor het komende najaar en de winter niet afgewacht konden worden.

Dus trok Jan, dijkbouwer en weduwnaar uit Hage, met zijn mannen naar Delfzijl. Zijn dochter Grietje vergezelde hen. Jan gaf als reden dat zij van dienst kon zijn bij het bereiden van mondkost voor de mannen. De werkelijke reden was echter dat hij een oogje in het zeil wilde houden, omdat hij haar niet alleen in Hage vertrouwde. Ze was eigenzinnig, zelfstandig en had overal een mening over. Ze had het karakter van haar overleden moeder geërfd, Jans betreurde vrouw. Zij schikte zich niet of nauwelijks naar de patronen van bescheidenheid, zoals die voor de vrouwen bedoeld waren.

Desondanks was Grietje in de ogen van haar mannelijke dorpsgenoten een mooie en begeerlijke jonge vrouw van huwbare leeftijd. Het gerucht deed de ronde dat zij al zes aanzoeken resoluut had afgewezen. Jan ontkende dat, met de opmerking dat slechts één jongeman kort geleden om haar hand had gevraagd. Deze combinatie van factoren maakte haar kwetsbaar, omdat ze door de notabelen van Hage en omstreken en vooral door hun vrouwen gewantrouwd werd. Honderd jaar eerder zou zij wellicht beschuldigd zijn geworden van hekserij. Grietje was opgetogen dat zij mee mocht. Weg van Hage en het avontuur tegemoet.

Zo trok het gezelschap vanuit Hage naar het zuidwesten. Ze reisden uit het Norderland en langs de stad Emden, in de richting van de kleine sluis op de Knock aan de Eemsmonding. Daar overnachtten ze in de herberg om in de vroege ochtend de oversteek naar Oterdum te wagen. De voormalige vissersschuit die de veerdienst over de Eems verzorgde, was net groot genoeg om het gezelschap plaats te bieden. Grietje keek uit over een zee, zoals ze die kende van 't Wad in het noorden, met de eilanden aan de overkant. Er waren echter een aantal verschillen. De over-

kant was groter, langer en bedrijviger en zij bewoog zich op het water er naartoe. Het water met de zandplaten gaf een vredige aanblik, maar ze wist uit de verhalen van haar vader dat die kon veranderen in een woeste vloed, met de wrake Gods van dood en verderf als gevolg.

Dat er verandering op komst was en haar leven een nieuwe wending kreeg, gaf haar een weldadige sensatie. Nooit meer terug naar het saaie Hage, met al die afkeurende dan wel wellustige blikken! Zo denkende staarde zij naar de oever van de overkant. Haar blonde vlecht bewoog in de wind en ze voelde de ogen van de dijkbouwers in haar rug. Vader Jan zag dit schouwspel aan en leidde de aandacht van de mannen af door te vertellen wat er van hen verwacht werd. De staat van de dijken die nu vanaf het water beter zichtbaar werd, gaf een goede gelegenheid daarvoor. Jan zag echter dat hij voor Grietje een veilige plek moest vinden. Bijvoorbeeld een betrekking bij een notabele en betrouwbare familie. Hij vond het echter te vroeg om deze gedachte aan zijn dochter over te brengen.

Aan wal bij Oterdum werd het gezelschap opgewacht door Krijn Wiertz, assistent van Veltman. Voor de mannen was plaats geboekt in de herberg van Oterdum. Jan en Grietje namen met Krijn plaats in een koets die hen naar Delfzijl bracht, waar Ficko Veltman op hen wachtte. Op weg naar Delfzijl vertelde Krijn iets over de worstelingen met de Staten van Groningen, die enerzijds de hand op de knip hielden en anderzijds bevalen met spoed voortgang te maken met versterking van de dijken. Een worsteling die zijn meester Veltman moest bekopen met zijn gezondheid. Zeker nu tijdens de laatste stormseizoenen de zee weer aan de dijken had gemorreld.

Het hele gezelschap van Jan van Hage, zijn dochter en de dijkwerkers vestigde zich in Delfzijl. Daar had over zee de aanvoer van de meeste materialen plaats. Het huis waar ze introkken, was groot genoeg voor de hele groep. Grietje raakte bekend met de lokale markt en met de verschillende winkeliers. Zij bestierde het

huishouden en liet als dat nodig was de mannen klusjes opknappen. Wel vroeg zij zich af hoelang dit moest duren. Het vooruitzicht om maandenlang in het gezelschap van deze stinkende en boerende dijkwerkers te moeten verkeren, trok haar niet aan. Bovendien vond zij de soldaten die ronddwaalden in de vestingstad een onfatsoenlijk en vrijpostig volk. Ze vond dat er iets moest veranderen. In de maanden daarna werden de werkzaamheden aan de dijken in gang gezet, maar deze vorderden langzaam. Dit had vooral te maken met de trage aanvoer van hard materiaal van stenen en puin. De wachttijden voor de dijkwerkers die daardoor ontstonden, benutte Jan van Hage om een betrekking voor zijn dochter te vinden. Het vergde van hem alle overredingskracht die hij in zich had, maar uiteindelijk ging Grietje overstag. De zorg voor haar vader en de mannen begon te vervelen en ze was toe aan iets nieuws. Bovendien was de aanvankelijke bewondering voor Grietje, gekoesterd door de dijkwerkers, bij sommigen omgeslagen in irritatie. Grietje vond het zo nu en dan nodig een dijkwerker met de vlakke hand in het gezicht te slaan, als hij te dichtbij kwam. Dit leverde een gespannen sfeer op tussen de dijkwerkers, die toch al te weinig te doen hadden.

Zo reden zij drie maanden na hun aankomst in Delfzijl, met paard en hooiwagen op de weg naar Heveskes. Grietje zat achterop met haar rug toegekeerd naar de menner en het paard. Er was inmiddels genoeg geld verdiend voor een nieuwe en zeer nette dienstmeiden-uitrusting en dus zat ze daar op en top, op het schone hooi. Toen Jan en Grietje het dorp Weiwerd passeerden, kwam de kerktoeren van Heveskes in zicht. Ze reden op het verhoogde pad van langgerekte wierden ⁴, die de dorpen met elkaar verbond. Aan

4 Wierde: een door mensen gemaakte heuvel die droog blijft bij hoog water of overstromingen en die bedoeld is voor bewoning door mensen of voor agrarische toepassingen. De eerste wierden werden honderden jaren v.Chr. aangelegd. Wierden worden ook wel terpen genoemd.

haar rechterhand zag Grietje de valgen ⁵, de vruchtbare gronden met gras, bloemen en het vee en met het hooi dat geoogst werd. Op enige afstand de Eems en als ze goed door haar oogharen keek, zag ze de smalle strook aan de overkant: Oost-Friesland, het land waar ze vandaan kwam. Aan haar linkerhand zag ze de meeden ⁶ in het Groningerland, met de weerbarstige zeeklei en de kleine akkers van de keuterboertjes, die allemaal het land op verschillende manieren gebruikten.

‘Anders dan thuis’, sprak ze hardop in zichzelf. ‘Laat dit m’n nieuwe thuis worden.’

Als ze wist wat haar te wachten stond, had ze misschien anders gesproken. Misschien ook niet, want ze was Grietje Jans.

De wagen reed de wierde van Heveskes op. De boerderijen van Heveskes lagen stil te rusten in de zon, wachtend op de terugkeer van arbeiders en kinderen op het land. Een enkele boerenmeid haalde was van de lijn en een hond blafte vanuit een schuur. Midden in het dorp sloeg de wagen rechtsaf en Jan maande het paard te stoppen bij een klein kerkje. De lage toren met een vale spits leek veel te dik voor de rest van het gebouw, dat opgetrokken was uit rode baksteen. Enkele grafmonumenten lagen her en der verspreid rond het kerkje. Onder de toren was een grote ingang te zien, met een stenen boog aan de bovenkant. Vanuit deze hoek gezien stak de kerk maar net buiten de breedte van de toren uit.

Jan klom van de wagen en liep naar achteren om zijn dochter uit het hooi te helpen. Zij veegde de hooiresten van zich af, terwijl Jan de koffer aanreikte. Toen ze achter elkaar het pad langs de kerk opliepen, zag Grietje een tweede en kleinere ingang van de kerk, waarvan het pad rechtstreeks leidde naar het huis dat ze naderden. Voordat ze konden aankloppen, werd de deur van binnenuit geopend door een struise vrouw, gekleed in grijs, waarbij de rok donker afstak bij de blouse. Daarover droeg zij een wit

5 Valgen: landbouwgronden aan de zeezijde van de wierden.

6 Meeden: landbouwgronden aan de landzijde van de wierden.

schort dat bijna tot haar knieën reikte. In weerwil van haar robuuste verschijning en kleurloos omhulsel zag Grietje een vriendelijk gezicht met een kleine witte kanten muts.

‘Welkom in de pastorie van Heveskes’, zei de vrouw. ‘Ik ben Hilke Peters, de dienstmeid van dominee Keuchenius.’

Grietje was enigszins voorbereid. Ze wist dat het ging om een betrekking bij de vrijgezelle dominee van Heveskes in de pastorie naast de kerk. Er was haar verteld dat er sinds jaar en dag een dienstmeid was, die wel wat hulp kon gebruiken. Ze had haar bedenkingen, omdat het haar wel erg saai leek. Bovendien bleek die dominee bijna twee keer zo oud als Grietje te zijn. Het laatste waar ze behoefte aan had, was gemanooeuvreerd te worden in de richting van een eerwaarde oude snoeper. Het was haar echter verzekerd dat deze ‘oude snoeper’ het devies van de apostel Paulus overnam, namelijk *‘zijt gij ongebonden van een vrouw, zoek geen vrouw’*⁷, zoals het in de Bijbel vermeld staat. Daarnaast vernam Grietje dat haar werkzaamheden niet alleen beperkt werden tot de pastorie, maar ook kerk en kosterij omvatten, inclusief het diaconiehuis. Kortom, het hele dorpsleven.

Na de begroeting van Hilke stapte Grietje de pastorie binnen. Jan bleef voor de deurpost staan, met de mededeling dat hij zijn boodschap afgeleverd had en nu weer snel terug moest.

‘De dijken dulden geen uitstel’, voegde hij er gewichtig aan toe. Achter hen klonk echter een mannenstem.

‘Jan van Hage, hebt u alstublieft even tijd voor mij? Dan kan ik u geruststellen over de veiligheid van uw dochter en haar welzijn bij ons, mocht dat nodig zijn.’

Een man liep op het pad van de kleine ingang van de kerk naar de pastorie. In het huis nam de dominee Jan mee naar de kleine studeerkamer, waar hem een stoel geboden werd. Jan kreeg het benauwd bij het zien van de ruimte en de muffe lucht van stof, leer en papier. Zo anders dan het ruime zicht op de horizon vanaf de dijk, de wind in z’n haar en zeelucht in zijn longen. Naast

⁷ Bijbel: 1 Korintiërs 7 vers 27.

de aangekondigde geruststellingen sprak de dominee zijn dankbaarheid uit voor de toestemming die hij gaf om zijn dochter een dienstbetrekking in zijn huis te laten innemen.

Dominee Ludolphus Keuchenius was altijd goed verzorgd en onberispelijk gekleed. Zijn gezicht was mager en langwerpig, met een lange, naar beneden wijzende neus en een smalle mond met dunne lippen. Zijn bescheiden zilveren pruik droeg hij alleen 's zondags op de preekstoel en bij officiële gelegenheden. Nu droeg hij een onopvallende bruine baret die zijn halfkalende schedel bedekte. Hij was telg van een vooraanstaand predikantengeslacht, generaties terug oorspronkelijk afkomstig uit Aken. Zijn ambtsbroeders vroegen zich af waarom hij zich liet 'begraven' in een dorp als Heveskes. Hij trad daar in 1702 als jonge kandidaat aan en nooit maakte hij aanstalten om zich elders te laten beroepen.

Ludolph was een bescheiden man met veel aandacht voor de verarmde boerenbevolking uit de omgeving. Sommigen, en vooral de mannen, vonden hem zonderling, vanwege de wijze waarop hij sprak en keek. En vooral omdat hij geen aanstalten maakte om een bruid te vinden. Een dominee zonder echtgenote was hoogst ongebruikelijk. Normaal gesproken had zo'n echtgenote in de gemeenschap de rol van 'eerste der vrouwen'. Van haar werd verwacht dat ze veel coördinerend werk voor de diaconie verrichtte. De dominee toonde geen interesse in een vrouw aan zijn zijde, anders dan een dienstmeid die zich bekommerde om de huishouding en die hij evenwel met veel respect behandelde. Hij was een beminnelijk en enigszins ondoorgrondelijk vaderfiguur in de gemeenschap van Heveskes.

Ludolph vroeg Jan of er nog bijzonderheden waren waar hij op moest letten in de omgang met Grietje.

'Ze is een schrandere meid die goed luistert en haar handen uit de mouwen steekt', antwoordde Jan, die vond dat hij met het positieve moest beginnen.

'Je hoeft haar nooit twee keer iets te vragen. Aan de andere kant

heeft ze vaak een weerwoord en kan ze brutaal overkomen', vervolgde Jan.

'Ze sloeg al menige begerige vrijer van zich af. Dat bezorgde me flink wat kopzorgen, zeker omdat ik er alleen voor sta.'

Jan schetste de situatie in hun geboortedorp en rond het overlijden van zijn vrouw, Grietjes moeder, tien jaar geleden. Als kind was ze al moeilijk in te tomen, maar sinds ze de huwbare leeftijd had bereikt, waren zijn zorgen van andere aard. Vooral de vrijers en de roddels vond hij lastig.

'En ze is niet de lelijkste. Dat heeft ze van haar moeder', besloot Jan.

De dominee herhaalde zijn belofte van goede zorg en bescherming en deed Jan persoonlijk uitgeleide.

Hilke en Grietje namen plaats in de keuken van de pastorie.

'Ik zal je zo het huis laten zien,' sprak de dienstmeid, 'maar je zult na zo'n reis eerst wel zin hebben in een warme versterking.'

De keuken was gevuld met keurig gerangschikte potten en pannen aan de muur en een wandkast met serviesgoed. Voor het raam was een aanrecht opgesteld dat de sporen van veel jaren voedselbereiding, snijden, schrobben en boenen vertoonde. Aan de binnenmuur van de keuken was een fors uitgevallen blauw betegelde schouw, met een pan boven het smeulende haardvuur. Hilke schepte soep uit de pan in een kom. De geur verspreidde zich in de ruimte.

Bij het aanreiken van de kom met soep nam Hilke haar, keurend van top tot teen, in ogenschouw en oordeelde: 'Dat is voor de zondag. Je ziet eruit als een juffrouw. Keurig hoor! Maar niet voor een gewone werkdag.'

Ze zaten een moment aan de keukentafel, terwijl Hilke nieuwsgierig vroeg hoe Grietjes leven in Oost-Friesland was en of het een lange reis was geweest. Ze vroeg naar haar moeder en of ze broers en zussen had.